

Bredstjärtad labb är en av de vanligaste oceangående arterna som drar förbi utanför N'Gor bland mängderna tärnor, labbar och liror!

Foto: Göran Ekström

STAKE OUT

Havsfågelskådning i Senegal – ett drömligt skådespel

Västafrika, kan det vara något för havsfågelentusiaster i Norden? Absolut! Ett givet resmål för den törstande sträckskådaren eller ett välbehövligt träningspass för VP-kryssaren. På senhösten bjuder N'Gor utanför Dakar i Senegal på värme, god mat och havsfåglar i överflöd, meddelar artikelförfattaren Niklas Holmström. Det är bara att ta för sig av det dukade bordet!

N'Gor och Isle N'Gor ligger ytterst på Kap Verde halvöns nordvästspets i Senegal, drygt en mil norr om centrala Dakar. Den fem mil långa halvön skjuter ut i Atlanten i västlig riktning och utgör – med facit i hand – en naturlig "fångstarm" för en mängd havsfågelarter på väg söderut under hösten. Trots N'Gors ytterst strategiska läge och sporadiska sträckskådarinsatser är det förvånande att det dröjde ända till början av 1990-talet innan platsens sanna potential uppmärksammades.

Sedan 1995 har en grupp engelska sträckskådare periodvis studerat sydsträcket av havsfåglar under flera höstar, huvudsakligen i oktober. Deras studier och fantastiska sträckresultat har publicerats i tidskrifter som *Birding World* och *African Bird Club*. I och med läsningen av dessa artiklar föddes våta sträckskådarömmar. Och som vi alla vet går många drömmar att förverkliga! Så, tillsam-

Några båtturer till havs är ett måste om man vill uppleva havsfåglar på nära håll. Från Dan Zetterström, Niklas Holmström och Göran Ekström

Foto: Dan Mangsbo

mans med tre sköna havsfågelentusiaster från Värmland – **Göran Ekström**, **Dan Mangsbo** och **Dan Zetterström** – studerade jag havsfågelsträcket vid N'Gor, från morgon till kväll under perioden 14-27 oktober 2003.

Vindarnas betydelse

Trots att vädret längs Senegals kust är relativt stabilt på hösten, så tycks vindriktningen spela en viktig roll, vad gäller antalmässiga uppträdanden. Vindstyrkan verkar dock vara av mindre betydelse. I Sverige är det sällan som vi sträckskådare brukar gå och hoppas på friska vindar från nordväst-nord, men är man i Senegal för att skåda havsfågel är den förhoppningen ständigt närvarande. Genom åren har toppdagar för flera arter noterats när vinden legat på från nordväst och med en vindstyrka kring måttlig-frisk. Bland de talrikaste arterna är då grålira (1 765 ex. 6.10

N'Gor ligger ytterst på Kap Verde halvön och utgör Afrikas västligaste punkt. Grafik: Martin Åkesson

1996), bredstjärtad labb (3 199 ex. 1.11 1997), tärnmås (1 107 ex. 10.10 1996) och svarttärna (12 645 ex. 12.10 1996).

Under våra 14 heldagar fick vi uppleva alla vindriktningar, utom just nordvästan. Tro dock inte att det var dåligt med sträckande havsfågel för det. Tvärtom! Dagarna innan vi anlände blåste det en trågen västvind, som lagom till vår ankomst vred till nord. I fem dagar höll sig vinden i varierande styrka kring nord, vilket innebar att en mängd fågel passerade närmare kusten, vissa arter till och med slickade strandlinjen. Två dagar med sydostsydvind bedömde vi som sträckmässigt medel, men siffrorna i obsboken talar ett annat och positivare språk. Ja, man blir snabbt bortskämd när man skådar havsfågel i Senegal!

Bekväm skådning

Att skåda vid N'Gor handlar närmast om mikroskådning. Från flygplatsen till boendet i Calaos mysiga bungalows tar det drygt fem minuter med taxi. Förutom båturer till havs rör man sig inom ett ytterst litet område. Ja, det känns närmast som en lögn och säga att vi besökt och sett Senegal, då vi knappt lyfte på våra häckar.

N'Gor har två suveräna obsplatser för landbaserad havsfågelskådning: Isle N'Gor eller Calaos restaurangterrass, som ligger en knapp kilometer öster om ön N'Gor. Bor man

N'Gor Beach med den lilla ön Isle N'Gor i bakgrunden. I förgrunden ses några av de båtar som lämpar sig för skådning till havs liksom Gabriel; vår utmärkta "skipper" på två av båtturena!

Foto: Dan Mangsbo

Varje kväll bad vi till havsfågelguden om friska nordvästvindar.

Foto: Niklas Holmström

En markant topp för havsfågarna märktes under de två sista timmarna före skådningen och detta upplevdes bäst från Calaos restaurangterrass. Dan och Dan nöter hårt före kvällsmaten.

Foto: Niklas Holmström

Juvenil rödnäbbad trut ruggande till första vinterdräkt. Näst vanligaste måsfågeln vid N'Gor.

Foto: Dan Mangsbo

Adult tärnmås i vinterdräkt. Den talrikaste måsarten som passerar N'Gor i Senegal.

Foto: Dan Mangsbo

Fjällabb – den fåtaligaste labbarten med totalt 168 sträckande. Här en juvenil fågel. Foto: Göran Ekström

Spetsstjärtad petrell. Första fyndet i Senegal gjordes så sent som hösten 1990.

Foto: Göran Ekström

Totalsummor 14-27 oktober 2003

Arter	Från land	Från båt
Spetsstjärtad petrell	15	2
"Gulnäbbad" lira ¹⁾	1 439	–
Kap Verde lira	52	11
Scopolis lira ²⁾	2	–
Grålira	2 410	19
Mindre lira	35	2
Stormsvala	7	52
Havslöpare	658	161
"Stormlöpare"	503	–
Oceanlöpare	–	19
Klykstjärtad stormsvala	–	33
"Oceanklyka"	5	91
Rödnäbbad tropikfågel	–	2
Havssula	5	–
Brednäbbad simsnäppa	–	96
"Stor" labb ³⁾	353	10
Bredstjärtad labb	2 194	60
Kustlabb	1 625	15
Fjälllabb	163	5
Tärnmås	608	22
Gråhuvad mäs	8	–
Skrattmäs	1	–
Långnäbbad mäs	3	–
Rödnäbbad trut	59	–
Silltrut	12	–
Dominikanertrut	20	–
Skrantärna	51	–
Afrikansk kungstärna	115	2
Ittärna	90	6
Kentsk tärna	2 052	48
Fisk-/silvertärna	10 555	291
Småtärna	17	1
Svarttärna	10 794	124

¹⁾ Avser någon av de tre raserna

²⁾ Avser medelhavsrasen (*C. d. diomedea*)

³⁾ Sannolikt någon av de sub-/antarktiska arterna

på Calao, som vi, tar det högst en minut att gå ned till terrassen eller runt tio minuter till N'Gor Beach, där båten till Isle N'Gor avgår. Skillnaden mellan de två obsplatserna är dock marginell. På Isle N'Gor sitter man lite högre och merparten av havsfågarna kommer normalt närmare, vilket är en fördel när det gäller de mindre arterna. Å andra sidan passerar många fåglar nära och på olika höjder, varför en del är lätta att missa.

Calaos terrass var sammantaget ett stråvassare, med bekvämligheter som skugga, mat och dryck samt en svalkande pool! Från terrassen var obstiderna ofta längre på de kustnära arterna. Dessutom plockade man de fåglar som passerade i sundet, som exempelvis nästan alla skranttärnor och samtliga mäsar, utom tärnmåsarna. Vi valde dock att alternera mellan de båda obsplatserna, främst utifrån rådande vindförhållanden.

En vanlig dag i N'Gor såg oftast ut på följande sätt: Vi steg upp vid halv sju på morgonen, då vi lyckats övertala Calaos personal att servera vår frukost en timma tidigare än normalt. Med magnifik utsikt över havet kunde vi i gryningens ljus snabbt konstatera vindrikt-

ning och intensiteten på havsfågarna. Oftast blev det ön på förmiddagen, sedan tillbaka för en god lunch på Calaos terrass och skådning där, tills solen gick ned. Då ställde vi bara tubarna åt sidan och tog in menyn. En stenkolsgrillad fiskrätt, en halv liter rött eller ett par öl med en avslutande espresso gick på strax över hundra spänn!

Labbar i en salig blandning

N'Gor är utan överdrift ett Eldorado för alla som älskar labbar. I oktober – och en bra bit in i november – är bredstjärtad labb den klart talrikaste arten, följd av kustlabb, "stor" labb och fjälllabb. Även om vi aldrig fick uppleva en riktig toppdag, så behövde vi sällan vänta på att nästa labb skulle passera. Detta innebar att vi kunde njuta av dem och studera alla dräktvariationer i någorlunda lugn och ro.

Den 16 oktober var en underbar havsfågeldag med en hel del sträckande labbar: 302 bred-, 258 kust-, 61 fjäll- och 50 "stora" labbar!

Labbsträcket var intressant ur flera aspekter. Generellt passerade kustlabbarna mycket nära kustlinjen i grupper om tre till fem fåglar, medan bredlabbarna drog längre ut, högt som

långt, och vanligen i större flockar. Hos de fåtaligare fjälllabbar var det svårare att utröna om de också hade en "egen" korridor.

Flest labbar passerade tidig morgon och under de två sista timmarna innan solnedgången. Särskilt bredlabben tycktes mer sträckbenägen på kvällen och då i härligt ljus. Detta mönster går igen från tidigare år; exempelvis 887 bredlabbar under två kvällstimmar den 3 november 1997 (totalt 6 233 ex. 28/10-4/11 1997). Majoriteten av våra bred- och kustlabbar var adulta, en mindre del subadul-

Klykorna var oväntade, liksom oceanlöparna! De dök upp först efter 1 1/2 timmes båtfärd. Foto: Dan Mangsbo

Havslöpare obsades i mängder. De flesta "stormlöpare" utgjordes sannolikt av havslöpare! Foto: Göran Ekström

Stormsvalans dräkt, mindre storlek och flykt skilde den snabbt från havslöpare till havs. Foto: Dan Mangsbo

ta och ytterst få juvenila. Det var knappast någon brist på bredlabbar med läckra klubbor! Hos fjällabben rädde omvänd fördelning; flest juvenila och de adulta hade redan ruggat till en karaktäristisk vinterdräkt.

Så var det då de stora labbarna. Inte en enda av de som passerade inom rimligt avstånd såg dräktmässigt ut som en ordinär storlabb. Trots engelsmännens mångåriga fotodokumentation av dessa labbar råder det fortfarande stor ovisshet om arttillhörigheten. Mycket lutar åt att flertalet gäller sydpolslabb eller raserna inom Brown Skua (märkligt namngiven som "Antarktisk labb" på svenska). Förutom några individer med relativt ljusa kroppar, var majoriteten klart jämfärgat mörka. I gott ljus uppvisade de flesta en kontrast mellan ljusare brun kropp och svartbruna undre vingtäckare, gråaktigt nackband och avsaknad av mörk hätta. Trots att vi inte kunde bestämma någon av de stora labbarna var det ändå lika häftigt att skåda dessa bjäsar i labbvärlden!

Båtturer till havs

Är man i Senegal för att se, lära och njuta av flera pelagiska arter är en eller flera båtturer till havs ett måste! Enda chansen att göra detta i dagsläget är att chartra en båt från någon av de sportfiskeföretag som huserar på N'Gor Beach. Båtarna är anpassade för havsfiske och rymmer bara fyra till fem skådare. Nackdelen med de små båtarna är att man befinner sig nära själva havsytan, vilket innebär att siktade fåglar försvinner ur sikte så fort båten sjunker ned i en dypning eller omvänt; att en fågel drar ner i en vågdal och sedan är "utom räckhåll". Fåglarnas hastighet förbi den gungande båten, avstånd, obsvinkel och ljus är faktorer som ofta försvårar en snabb arbetsbestämning. Det är alltså inte märkligt att merparten av de två ytterst snarlika arterna, klyka och oceanlöpare, fick noteras som obestämda. Man har oftast bara en chans!

Vi var ute på tre båtturer. En heldag på åtta timmar och två halvdagsturer, varav den ena gick söderut till Madeleineöarna i jakten på rödnäbbad tropikfågel och tygeltärna. Under vår heldag var vinden mestadels svag, vilket bäddade för en räkka oförglömliga obsar. Hur många har haft stormsvalor, havslöpare, oceanlöpare och klykor på några meters håll? Vi hade det! Till detta kan adderas magnifika obsar på labbar rakt över båten, tärnmåsar i släp, flygfiskar i mängder, kap verde liror tillsammans med hoppande delfiner, ytsolande svärdsfiskar och gråliror som svischade förbi båten. Ett drömligt skådespel – som bara kan upplevas live!

Gulnäbbad lira X tre?

Hur är det egentligen med kryssbarheten på gulnäbbad lira? Tidigare betraktades den som en art, men många taxonomer vill idag splitta den gulnäbbade i tre arter. Nominatrasen av

Kap Verde lira. Slankare helhetsintryck, mindre huvud, mörkare hätta, smalare och mörkare näbb är goda karaktärsgenemot gulnäbbad lira. Foto: Dan Mangsbo

gulnäbbad, *Calonectris d. diomedea* (Scopoli's Shearwater), häckar enbart i Medelhavet. Atlantrasen, *C. d. borealis* (Cory's Shearwater), är den mest numerära och häckar med ett flertal populationer från Azorerna och söderöver till Kanarieöarna. Den tredje rasen, Kap Verde lira (*C. d. edwardsii*) häckar på Kap Verde öarna, 50 mil väster om Dakar. Den senare är av många (äterigen!) ansedd som en egen art och påminner i kroppsbyggnad om ett mellanting av större och gulnäbbad lira.

Förvånande var att vi inte hade en enda säker gulnäbbad av atlantrasen, vilken kan uppträda i tusental i slutet av oktober och in i november. Majoriteten av de obestämda var sannolikt Kap Verde liror, vilka i täta flockar drog förbi lite hur som helst. Av de som kom nära kunde 63 bestämmas till Kap Verde lira och två fåglar till scopolis lira, medelhavsrasen. Den avgörande karaktären för den senare är att handen på vingundersidan är närmast vit. Hos de två andra är det vita begränsat till vingundersidans täckare i kontrast mot mörk hand. För att se detta krävs givetvis goda förhållanden. Atlantrasen har generellt kraftigare huvud-/halsparti och grövre näbb,

Sydpolslabb, Brown Skua eller storlabb? Kanske blir det framtida DNA-prover som löser mysteriet med de stora labbarna utanför Senegal. Foto: Dan Mangsbo

som ofta "lyser" lång väg, men variationer förekommer mellan de olika populationerna.

Måsar och luriga tärnor

Tärnmåsen är den klart vanligaste måsarten i oktober och som mest hade vi 286 fåglar på en

Grålliran är en av karaktärsarterna. Vår bästa dag var den 18 oktober med 651 ex. Foto: Goran Ekström

Adult afrikansk kungstärna i vinterdräkt med kentor. Notera storleksskillnaden.

Foto: Göran Ekström

dag. Adulta i vinterdräkt var något vanligare än de mer distinkt tecknade juvenila fåglarna. Lika läckra, men betydligt ovanligare, var de totalt åtta gråhuvad mäsar som passerade i sundet. I övrigt var rödnäbbad trut den mest frekvent observerade mäsfågeln, både som sträckande och stationära i området. Juvenila ruggande till första vinterdräkt var absolut vanligast, medan 2K och 3K-fåglarna var fåtaligare och av adulta såg vi endast en fågel.

De absolut talrikaste fåglarna över havet, sträckande som födosökande, var utan tvekan tärnor av olika arter. Fisk- och svarttärna var överlägsna i antal och av den senare hade vi två dagar med över 3 000 sträckande. Nämnas kan även två läckra blandflockar med svarttärnor och brednäbbade simsnäppor!

Rödnäbbad tropikfågel vid Isle Madeleine. Arten kan med tur även ses utanför N'Gor.

Foto: Dan Mangsbo

Bland de största utmaningarna vid N'Gor, gällande artbestämning, var att särskilja iltärna från den afrikanska rasen av kungstärna. I så gott som alla fågelböcker är det nominatraserna av il- (östlig) och kungstärna (amerikansk) som beskrivs i ord och bild. Märkligt, med tanke på att det är just medelhavsrasen av iltärna (*S. b. emigrata*) och den slankare afrikanska rasen av kungstärna (*S. m. albidioralis*) som påträffats oftast i Europa. Dräktmässigt och proportionellt sett är de två raser mycket lika varandra. Näbbens längd och form var faktiskt klart svårbedömd. Skillnaden ligger främst i flykt och storlek, vilket dock är svårt att avgöra hos ensamma eller artrena flockar. Trots dagliga detaljstudier av de båda, stationärt fiskande som sträckande, var de stundtals klart svåra att särskilja. Frustrerande, men ack så lärorikt.

Så var det dags att runda av. Som ni säkert har förstätt hängav vi oss åt en av de sju dödsynderna, nämligen frosseri, men det får nog ses som en högst omedveten handling. Det är priset man får betala...

– NIKLAS HOLMSTRÖM

Iltärna av rasen emigrata. Här en sliten adult fågel i vinterdräkt. I storlek och profil lik kenta..

Foto: Dan Mangsbo

Dan Zetterström i väntan på båten till Isle N'Gor.

Foto: Niklas Holmström

Så kommer du dit: Senegal (Dakar) nås i dagsläget endast av reguljärt flyg. Prismässigt skiljer det inte något mellan de flygbolag som trafikerar Senegal, ca 8 000 SEK för en t&r-biljett. Vi valde Air France, i vårt tycke det smidigaste alternativet: Arlanda-Paris-Dakar. Planet hem från Dakar går strax före midnatt, vilket innebär en hel dags skädning i lugn och ro. Planbytet i Paris är smidigt med högst en timmes väntan.

Boende: Antingen bor man på det oestetiska "öststatshotellet" Diarama eller på det betydligt smakfullare Club le Calao. Det senare stället består av mysiga bungalows (med luftkonditionering) för 2-4 personer. Priset för en bungalow ligger på 386 SEK (delat på två personer) eller 525 SEK (delat på tre personer). Ytterligare fördelar med Calao är närheten till havet och dess restaurangterrass.

Isle N'Gor: Från boendet på Diarama eller Club le Calao är det mindre än tio minuters promenad till N'Gor Beach, där båten till den lilla ön Isle N'Gor avgår. Tidigt på morgonen kan man få vänta ett litet tag innan båten går, men från 10.00 och framåt går båten i skytteltrafik. Båtresan tar bara någon minut! Båten landar på någon av de två beacherna på sydsidan och det tar bara några minuter att knalla till obsplatsen på nordsidan. På ön finns flera schyssta restauranger och matstånd med rykande färsk mat.

Chartrade båtturer: Både i Dakar och på N'Gor Beach finns flera mindre sportfiskeföretag. Vi valde "Atlantic Evasion" i N'Gor för våra tre båtturer till havs. Notera att båtarna bara tar 4-5 skådare och priset för åtta eller fyra timmar på havet är: 2 275 respektive 1 278 SEK. Pris per person beror sedan på hur många man är i båten (max 5 pers). Bokning bör ske snarast vid ankomsten.

Klimat: Torrperioden börjar i oktober, så risken för någon regnskur finns alltid. Temperaturen på dagen ligger runt 35 grader och på natten strax under 30. Relativt hög luftfuktighet.

Ytterligare information: Mer om havsfågelskådning vid N'Gor, kartor, prisuppgifter, bildgallerier, reserapporter, länkar, adresser för bokning med mera hittar du på: <http://senegal.seawatching.net>